

УДК 159.99

Андрій Олександрович МАКАРОВ,
науковий співробітник лабораторії екстремальної
та кризової психології Національного університету
цивільного захисту України (м. Харків)

ПРАКТИКА ПОПЕРЕДНЬОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПСИХОЛОГІЇ

Висвітлено сучасну практику попередньої реєстрації досліджень у психології та соціальних науках, яка спрямована на підвищення якості досліджень. Розглянуто типи попередньої реєстрації досліджень, які визначають кількість наданої інформації та її якість. Представлено два типи переваг попередньої реєстрації, а саме: переваги для наукової спільноти та індивідуальні переваги.

Ключові слова: попередня реєстрація досліджень у психології, наукові публікації, переваги попередньої реєстрації досліджень.

На жаль, поточна ситуація у вітчизняній науці призвела до того, що багато досліджень проводяться лише для того, щоб опублікуватися, незважаючи при цьому на якість дослідження. На заході така ситуація отримала назву «опублікуйся або зникни» [3]. Для вирішення цієї проблеми у західних країнах набуває поширення практика попередньої реєстрації досліджень. При існуванні ситуації «опублікуйся або зникни» ми часто стикаємося з такими явищами, як:

- р-хакінг – маніпуляція критеріями достовірності гіпотез;
- висування гіпотез post-hoc – ситуація, коли гіпотези дослідження висуваються вже після отримання результатів тощо [1].

Для України також гострою проблемою є реінтерпретація та републікація своїх старих досліджень, але з поданням матеріалів дослідження «іншими словами». Дуже часто це пов'язано з необхідністю опублікувати певну кількість статей згідно з якимись бюрократичними критеріями.

Одним з способів вирішення цих проблем є попередня реєстрація (*англ.* pre-registration) досліджень у спеціалізованих рецензованих журналах. Така публікація дозволяє отримати зворотній зв'язок від наукової спільноти ще до того, як проведено

дослідження. Також попередня реєстрація наукових досліджень дозволить частково вирішити проблему з кількістю публікацій.

Попередня реєстрація – це публікація ідей дослідника ще до того, як він отримав дані досліджування. Це дозволяє уникнути впливу отриманої інформації та зрозуміти початкову ідею дослідника. Існує декілька підходів до того, що може бути опубліковане в попередньо зареєстрованому дослідженні.

Перший підхід – це підхід кількісний. Згідно кількісному підходи ми можемо опублікувати повний чи неповний план нашого дослідження. Неповний план дослідження може включати лише конкуруючі гіпотези та процедуру проведення дослідження [2]. Чим більше факторів буде ураховане при висуванні гіпотез, при моделюванні експериментального дослідження, тим якіснішим буде майбутній аналіз. Такий підхід мотивує вченого ще на етапі планування зробити своє дослідження більш системним, більш глибоким *a priori* та дозволить уникнути проблем пов'язаних з підгонкою експериментального дослідження під теорію.

Публікація повного плану дослідження може включати вищезазначені компоненти, сценарії дослідження, схеми кодування, план зі збору даних, план майбутнього статистичного аналізу. Повний план дослідження дозволяє отримати більш конкретизовані уявлення про ті явища, на які спрямована увага дослідника, закономірності, які пов'язані з цими закономірностями, а також пізніше оцінити те, наскільки його уявлення збіглися з емпіричними даними та висновками з цих даних. Д. Стефен Ліндсей зі співавторами вказують на те, що попередня реєстрація плану не зобов'язує притримуватися попередньо зареєстрованого плану, але дозволяє обґрунтувати чому відбулися його зміни після отримання емпіричних даних.

Другий підхід визначає те, що буде опубліковане в попередній реєстрації дослідження відповідно орієнтації на певну задачу дослідника. В цьому випадку дослідник у більшій мірі орієнтований на якість висвітлення змісту своєї публікації. Так, якщо дослідник не має наміру отримати рецензію на власну публікацію, а лише бажає у тому чи іншому вигляді зафіксувати свої ідеї відносно майбутнього дослідження. Така фіксація більш орієнтована на збереження певної думки у часовому проміжку, щоб потім повторно відрефлексувати власні погляди та початкові

думки. В англомовній традиції така попередня реєстрація носить назву «unreviewed preregistration», або «нерецenzована попередня реєстрація». Для цього зазвичай використовуються наукові онлайн спільноти, на яких можливо розмістити власні чернетки або нотатки. Наприклад, таку можливість надає researchgate.net.

Другий тип – це рецензована попередня реєстрація (*англ.* reviewed preregistration). Цей тип орієнтований на публікацію в рецензованому науковому журналі, який спеціалізується на попередній реєстрації досліджень. На даний момент, згідно сайту Center of Open Science існує 96 журналів, які приймають до публікації матеріали з попередньої реєстрації наукових досліджень з різних напрямків (cos). Посилання на цей список ми надаємо в списку використаних джерел. Попередній огляд показав, що більше половини з них приймають статті з психології або суміжних дисциплін.

Третій тип – реєстрація реплікаційних звітів (*англ.* registred replication reports). Цей тип попередньої реєстрації є найбільш цікавим для українських вчених, які мають проблеми з фінансуванням нових досліджень та жорсткі вимоги щодо кількості публікацій у рік. Суть цього типу полягає в тому, що колезі, який не знайомий з дослідженням, надаються початкові матеріали дослідження (про проведені методики та експерименти) та пропонується у співавторстві опублікувати реінтерпретацію цих матеріалів. Колега висуває власні гіпотези, деякі з яких з великою вірогідністю не будуть відповідати початковим, також він може розширити це дослідження за рахунок власних досліджень. На основі одного дослідження відбувається публікація або рецензованої, або нерецenzованої реєстрації, коли публікується інша точка зору на дослідженні явища, а при умові багатьох досліджень стає можливою попередня реєстрація мета-аналітичних досліджень [2]. На заході в такому форматі дуже часто працюють великі лабораторії, коли з багатьох самостійних досліджень робиться одне колективне [2].

Щодо переваг попередньої реєстрації наукових досліджень, то Анна Е. ван'т Віер та Роджер Гінер-Соролла говорять про два типи переваг. Перший тип переваг – це переваги для науки та наукової спільноти. До першого типу належать наступні переваги:

– пріоритизація теорій та методів – ця перевага дозволяє зосередитися на розробці теорії та методу майбутнього дослідження, на попередніх гіпотезах при умові їх висвітлення перед науковою спільнотою; у майбутньому таке зосередження може стати нагоді навіть у випадку не підтвердження висунутих гіпотез, так як можливо знайти помилку в дослідженні (при цьому не переписуючи усе дослідження), та дозволить уникнути виникнення неякісних *post-hoc* інтерпретацій у теорії, які виникли лише для того, щоб описати отримані результати;

– розділення експлораторних та конфірматорних досліджень – завдяки цьому розподіленню при попередній реєстрації можливо уникнути занадто сильних тверджень, які виникли в результаті простого експлораторного аналізу, але які не пройшли підтвердження в результаті конфірматорного аналізу; для психології це особливо важливо, так як будь-який досліджуваний феномен може бути представлений у вигляді множинних передбачень (множинне гіпотезування) та може бути проінтерпретований з багатьох позицій, що робить більшість досліджень неоднозначними, а при попередній реєстрації конфірматорних досліджень ми вже повинні встати на позицію певної теорії або розробити свою, яка б зменшила неоднозначність;

– уникнення упередження публікацій – ця перевага дозволяє частково уникнути помилки побудованій на упередженні про те, що фінальний звіт повинен містити статистично підтвердженні результати, але це ще не вказує на якість дослідження, навіть можливо сказати, що деякі наукові твердження побудовані на помилках першого роду;

– зменшення упередження звітності – ця перевага пов'язана з попередньою, але охоплює більшу кількість феноменів (упередження цитування, дублювання публікацій тощо) [3].

До індивідуальних переваг вищезазначені науковці відносять:

– детальніший планування та отримання зворотного зв'язку – ця перевага дозволяє більш відповідально підійти до етапу планування дослідження перед тим, як подати попередню реєстрацію до наукового журналу, а зворотний зв'язок дозволить виправити помилки ще на етапі планування;

– підтвердження навичок та досягнень – цей позитивний момент дозволяє вченим, особливо вченим, які знаходяться на

початку їх наукової кар'єри, відточити власні навички теоретизування та переконання інших науковців у своїй точці зору, так як публікація рецензованого попередньо зареєстрованого дослідження – це визнання та перший успіх для молодого вченого;

– швидше розповсюдження ідей – така перевага дозволяє вченим швидше знайти однодумців у сфері, якій присвячена робота науковця;

– пошук допомоги зі специфічними темами дослідження – при попередній реєстрації також збільшується вірогідність знайти спеціаліста, який займається тією самою проблемою, але з позиції іншої дисципліни або теорії, досвід якого буде важливим при проведенні індивідуального дослідження [3].

Узагальнюючи вищесказане, ми можемо зробити висновок, що практика попередньої реєстрації досліджень є одним зі способів підвищення якості досліджень та покращення комунікації між членами наукової спільноти. Існує декілька підходів до визначення змісту публікацій з попередньої реєстрації досліджень, а саме: кількісний та якісний. Кількісний підхід визначає кількість інформації, яка надається, а якісний її опрацьованість та орієнтацію на публікацію та отримання чи не отримання рецензії на план та теорію дослідження. До переваг попередньої реєстрації відносяться: переваги для науки та наукової спільноти, індивідуальні переваги для дослідника.

Список бібліографічних посилань

1. Joseph E. Gonzales, Corbin A. Cunningham The promise of pre-registration in psychological research. *Psychological Science Agenda*. 2015. URL: <http://www.apa.org/science/about/psa/2015/08/pre-registration.aspx> (дата звернення: 03.03.2018).

2. Lindsay D. S., Simons D. J., Lilienfeld S. O. Research Preregistration 101. *Observer*. 2016, Dec. Vol. 29, Iss. 9. URL: <https://www.psychologicalscience.org/observer/research-preregistration-101> (дата звернення: 02.03.2018).

3. Van 't Veer A. E., Giner-Sorolla R. Pre-registration in social psychology. A discussion and suggested template. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2016, Nov. Vol. 67. P. 2–12. DOI: 10.1016/j.jesp.2016.03.004.

4. Registered Reports: Peer review before results are known to align scientific values and practices // Center for Open Science : сайт. URL: <https://cos.io/rr/#RR> (дата звернення: 04.03.2018).

Одержано 06.03.2018